

ยาสมุนไพร – ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ

ผศ.ดร.จากรวรรณ ธนวิรุฬห์

ยาสมุนไพร หมายถึง “ยาที่ได้จากส่วนของพืช สัตว์ และแร่ ซึ่งยังมีได้ผสมปรุง หรือ แปรสภาพ” ส่วนการนำมาใช้ อาจดัดแปลงรูปลักษณะของสมุนไพรให้ใช้ได้สะดวกขึ้น เช่น นำมาหั่นให้มีขนาดเล็กลง หรือ นำมาบดเป็นผง เป็นต้น สัตว์ และแร่ธาตุอื่นๆ ก็จัดเป็นสมุนไพร ที่เป็นสัตว์ ได้แก่ เขา หนัง กระดูก ดี หรือเป็นสัตว์ทั้งตัว เช่น ตู๊กแก หรือ ไล่เดื่อน เป็นต้น

ยาสมุนไพรของไทยซึ่งจัดเป็นยาแผนโบราณ มีอยู่หลายขนานที่เป็นยาที่มีคุณค่า และมีประโยชน์ในการรักษาอาการเจ็บป่วย หากแต่ไม่ได้รับการพัฒนา และส่งเสริมเท่าที่ควร แนวทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมเรื่องนี้ คือ การคัดเลือกยาแผนโบราณที่เห็นว่าดี และเหมาะสมมาประกาศให้เป็นยาสามัญประจำบ้าน พร้อมทั้งพัฒนาสูตรส่วนประกอบ และรูปแบบให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ปัจจุบันตำรับยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณที่กระทรวงสาธารณสุขอนุญาตให้ใช้รักษาโรคได้ มีทั้งหมด 19 รายการ ทั้งในรูปแบบยาสมุนไพรเดี่ยวๆ หรือใช้ในรูปแบบตำรับยาสมุนไพร ตัวอย่างยาในรูปแบบสมุนไพรเดี่ยว หรือยาพัฒนาจากสมุนไพรที่ปรากฏในบัญชียาหลัก ได้แก่ ขมิ้นชัน ขิง ขุมเห็ดเทศ ฟ้าทะลายโจร บัวบก พญายอ พริก และ ไพล เป็นต้น สำหรับสมุนไพรในรูปแบบตำรับยา หรือยาสมุนไพรที่มีการใช้ตามองค์ความรู้ดั้งเดิมได้แก่

ยาหอมเทพจิต บำรุงดวงจิตให้ชุ่มชื้น (ทำให้สุขใจ สบายใจ อารมณ์แจ่มใส คลายเครียด) แก้ อาการหน้ามืด ตาลาย อาการที่รู้สึกใจหวิว วิงเวียน คลื่นไส้ ตาพร่าจะเป็นลม ใจสั่น และ ประกอบด้วยสมุนไพรทั้งสิ้น 46 ชนิด โดยมีมะลิเป็นตัวยาหลัก สูตรของยาประกอบด้วย

- ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี เกสรบัวหลวง ดอกบัวขม ดอกบัวเผื่อน หนักสิ่งละ 4 ส่วน ดอกมะลิ

หนัก 184 ส่วน

- โกรฐสอ โกรฐเขมา โกรฐหัวบัว โกรฐเชียง โกรฐจุฬาลัมพา โกรฐกระตุก โกรฐก้านพร้าว โกรฐพุงปลา โกรฐชฎามังสี
หนังสือละ 4 ส่วน
  - เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก เทียนตาตึกแตน เทียนยาวพาดิน เทียนสัตตบุษย์ เทียน
เกล็ดหอย เทียนตากบ หนังสือละ 4 ส่วน
  - ผิวมะกรูด ผิวมะงั่ว ผิวมะนาว ผิวส้มตรังกานูหรือส้มจุก ผิวส้มจีน ผิวส้มโอ ผิวส้มเขียวหวาน หนังสือละ 4
ส่วน ผิวส้มซ่า หนังสือ 28 ส่วน
  - ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ ลูกกระวาน กานพลู จันทน์แดง จันทน์ขาวหรือจันทน์ชะมด กฤษณา กระลำพัก
ขอนดอก ชะลูด อบเชย เปราะหอม แผลงหอม หนังสือละ 2 ส่วน การบูร หนังสือ 1 ส่วน พิมเสน หนังสือ 4 ส่วน
- ยาจันทร์ลีลา** ใช้บรรเทาอาการไข้ตัวร้อน ใช้เปลี่ยนฤดู ประกอบด้วยสมุนไพรในตำรับทั้งสิ้น 8
ชนิด ได้แก่ โกรฐสอ โกรฐเขมา โกรฐจุฬาลัมพา แก่นจันทน์ขาวหรือแก่นจันทน์ชะมด แก่นจันทน์แดง ลูก
กระดอม บอระเพ็ด รากปลาไหลเผือก หนังสือละ 4 ส่วน พิมเสนหนังสือ 1 ส่วน
- ยาเหลืองปิดสมุทร** ใช้บรรเทาอาการท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ เช่น อุจจาระไม่เป็นมูก
หรือมีเลือดปน และท้องเสียชนิดที่ไม่มีไข้ ประกอบด้วยสมุนไพรในตำรับทั้งสิ้น 13 ชนิด โดยมีขมิ้นชันเป็น
ตัวยาหลัก สูตรของยาประกอบด้วย เหง้าหมู ขมิ้นอ้อย เปลือกเพกา รากกล้วยดิบ กระเทียมคว่ำ ดีปลี ชัน
ย่อย ครั้ง สีเสียดเทศ สีเสียดไทย ใบเทียน ใบทับทิม หนังสือละ 1 ส่วน ขมิ้นชัน หนังสือ 6 ส่วน

ยาประสะไพล ใช้สำหรับสตรีที่ระดูมาไม่สม่ำเสมอ และขับน้ำคาวปลาในสตรีหลังคลอด
ประกอบด้วยสมุนไพรทั้งสิ้น 10 ชนิด มีไพลเป็นตัวยาหลัก สูตรของยาประกอบด้วย ผิวมะกรูด หัววานน้ำ
กระเทียม หัวหอม พริกไทย ดีปลี ขิง ขมิ้นอ้อย เทียนดำ เกลือสินเธาว์ หนังสือละ 8 ส่วน การบูร หนังสือ 1 ส่วน
ไพล หนังสือ 81 ส่วน

นอกจากนี้ยังมีตำรับยาสมุนไพรอีกหลายตำรับที่ปรากฏในบัญชียาจากสมุนไพร*

ในปัจจุบัน ยาจากสมุนไพรมีหลายรูปแบบ ทั้งในรูปยาขง ยาผงบรรจุแคปซูล ยาผงตอกเป็นเม็ด การสกัดสารบริสุทธิ์ชนิดใดชนิดหนึ่งออกมาใช้เป็นยา ยังคงทำได้ยากเนื่องจากต้องผ่านกระบวนการสกัด และแยกบริสุทธิ์หลายขั้นตอน ต้องใช้เวลานาน จึงเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิต นอกจากนี้มีบางงานวิจัยพบว่า เมื่อสกัดสารบริสุทธิ์ออกมาทดสอบฤทธิ์ พบว่ามีฤทธิ์ไม่ดีเท่าการใช้ในรูปสารสกัดหยาบหรือในรูปแบบสมุนไพร กอปรกับปัจจุบันนี้ ประชาชนหันมาใส่ใจสุขภาพมากขึ้นและมีแนวโน้มปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตสู่วิถีธรรมชาติมากขึ้น แนวโน้มการใช้สมุนไพรในรูปแบบเดิมจึงมีมากขึ้น ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าการที่สมุนไพรแต่ละชนิดประกอบด้วยสารสำคัญหลากหลายชนิดในธรรมชาติ เพื่อเป็นการเสริมฤทธิ์แก่กัน หรือเป็นการลดพิษของสารออกฤทธิ์นั่นเอง สำหรับยาสมุนไพรในรูปแบบตำรับยานั้น พบว่าเกิดจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านและการแพทย์แผนโบราณที่มีการผสมผสานสมุนไพรหลายชนิดเพื่อเสริมการออกฤทธิ์ ลดความเป็นพิษ ป้องกันโรคแทรกซ้อน ช่วยการขับถ่าย ช่วยการเจริญอาหาร รวมถึงการแต่งกลิ่นและรส
นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

* คณะกรรมการแห่งชาติด้านยา. บัญชียาจากสมุนไพร พ.ศ. 2549 ตามประกาศคณะกรรมการแห่งชาติด้านยา (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2549 เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2547 (ฉบับที่ 4). พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย:กรุงเทพมหานคร, 2551.